

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

О.М. ПАЛАМАР

Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога

Програма спецкурсу для студентів спеціальності
«Корекційна освіта. Тифлопедагогіка»

Київ 2016

УДК 376-056.262.015.3:37.011.3-051(073)

ББК 88.69:74.53.p30-211

П 14

Рецензенти:

Синьова Є.П. – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри тифлопсихології Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П.Драгоманова;

Кульбіда С.В. – доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник лабораторії жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

Паламар О.М. Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога: Програма спецкурсу для студентів спеціальності «Корекційна освіта. Тифлопедагогіка» / Олена Михайлівна Паламар. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016. - 31 с.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Інституту корекційної педагогіки та психології НПУ імені М.П.Драгоманова
(протокол № 4 від 18 листопада 2015 р.)*

Навчальна програма містить пояснювальну записку, орієнтовний тематичний план, перелік основних результатів навчання і компетентностей згідно з вимогами освітньо-професійної програми підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «Спеціаліст» (спеціальність 7.01010501 Корекційна освіта. Тифлопедагогіка). У методичній розробці розкрито зміст спецкурсу «Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога» за модулями і темами, форми та методи поточного і підсумкового контролю, подано список літературних джерел, рекомендованих для вивчення.

Для студентів і магістрантів, а також фахівців, які цікавляться проблемами професійної підготовки тифлопедагога.

© Паламар О.М., 2016

© Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016

ЗМІСТ

Пояснювальна записка	4
Орієнтовний тематичний план	12
Зміст навчальної дисципліни за модулями і темами	13
Засоби діагностики успішності і форма підсумкового контролю успішності навчання	18
Орієнтовний перелік екзаменаційних питань.....	24
Інформаційні джерела для вивчення курсу	27

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Визначені у Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту» пріоритети розвитку системи освіти обумовлюють необхідність ґрунтовної підготовки фахівців у галузі педагогічної освіти, здатних до реалізації власного інтелектуально-емоційного потенціалу в професійній діяльності. Підвищення якості вищої освіти неодмінно пов'язане з формуванням професійної компетентної майбутнього педагога. Психологічна компетентність фахівця-тифлопедагога обумовлена динамічною комбінацією знань, вмінь, практичних навичок, способів мислення, професійних, морально-етичних цінностей, світоглядних та громадянських якостей. Сформована психологічна компетентність є важливим результатом професійної підготовки тифлопедагога, визначає його здатність успішно вирішувати практичні задачі навчально-професійної діяльності.

Спецкурс «Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога» є вибірковою навчальною дисципліною. Програма спецкурсу складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців галузі знань 0101 Педагогічна освіта ОКР «Спеціаліст» (для спеціальності 7.01010501 Корекційна освіта. Тифлопедагогіка).

Предмет спецкурсу – психологічна компетентність тифлопедагога як культурно-професійний феномен.

Метою викладання спецкурсу «Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога» є теоретична, методична і практична підготовка студентів до психологічно грамотної реалізації професійної діяльності в інклюзивних та спеціальних закладах освіти для дітей з порушеннями зору.

Завдання спецкурсу:

- узагальнення фахових психологічних знань студентів-тифлопедагогів;
- набуття та відпрацювання практичних навичок психологічно грамотної організації взаємодії з дітьми, які мають порушення зору;

- розвиток умінь практично застосовувати набуті психологічні знання для вирішення всього спектру навчально-професійних завдань;
- формування професійної мотивації, здатності до самоконтролю та професійного саморозвитку;
- формування психологічних компетентностей, що реалізуються у професійній діяльності тифлопедагога.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, в результаті засвоєння матеріалу спецкурсу «Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога» студенти повинні:

знати сутність поняття «психологічна компетентність»; усвідомлювати зміст та структуру психологічної компетентності тифлопедагога, взаємозв'язок її компонентів; види психологічної компетентності тифлопедагога; засоби формування психологічної компетентності; основні етапи та рівні розвитку психологічної компетентності тифлопедагога; значення розвитку психологічної компетентності для підвищення професіоналізму фахівця-тифлопедагога;

вміти практично застосовувати конкретні методи та методики діагностики психічного розвитку дитини з порушеннями зору, надавати психологічно грамотну інтерпретацію отриманих даних; формулювати прогноз психічного розвитку дитини; підбирати оптимальні методи і засоби корекції психічного розвитку осіб з порушеннями зору різних вікових груп; здійснювати рефлексію власної навчально-професійної діяльності з метою її вдосконалення;

володіти компетентностями: готовність здійснювати корекційно-компенсаторний вплив на формування знань, умінь та навичок у дітей з порушеннями зору; готовність до реалізації цілеспрямованого психолого-педагогічного впливу в процесі виховання осіб з вадами зору різних вікових категорій з метою забезпечення гармонійного розвитку особистості; готовність забезпечувати індивідуальний та диференційований підхід у процесі навчання і виховання дітей порушеннями зору; здатність

застосовувати практичні навички діагностики рівня розвитку пізнавальної та мотиваційно-вольової сфери, самосвідомості, психомоторики, здібностей, характеру, темпераменту, функціональних станів, особистісних рис і акцентуацій характеру осіб з порушеннями зору.

Методологічною основою спецкурсу є провідні науково-педагогічні підходи. *Системно-діяльнісний підхід* в процесі професійної підготовки тифлопедагога інтегрує особистісний, пізнавальний, комунікативний та соціальний розвиток студентів. Він органічно поєднується як з різноманітними освітніми технологіями, так і з іншими сучасними науково-методичними підходами в організації освіти. Сутність даного підходу полягає в розвитку активної і творчої особистості, перетворенні студента на суб'єкта власної навчально-професійної діяльності. Навчальна діяльність в цьому випадку є основним фактором (інструментом) розвитку особистості тифлопедагога, його самоактуалізації і професійного самовизначення.

Компетентнісний підхід. Необхідність підготовки конкурентоспроможного фахівця вимагає від суб'єкта професійної діяльності опанування ключових, спеціальних та специфічних компетенцій. В результаті відбувається формування професійної компетентності як інтегральної властивості суб'єкта професійної діяльності, що проявляється в ефективному застосуванні знань, умінь, способів діяльності з метою конструктивного вирішення актуальних задач. Психологічна компетентність тифлопедагога, будучи інтегральним динамічним особистісно-професійним утворенням, забезпечує психологічно грамотне, конструктивне вирішення професійних та особистісних задач, із урахуванням індивідуально-психологічних особливостей зороводепривованих осіб та власних психологічних властивостей. Головними характеристиками компетентності є «володіння» і «готовність», де «володіння» є основою «готовності» (тобто здатності до професійних дій). Компетентність реалізується в діяльності, в процесі реалізації розвивається і розширює свій потенціал: знання трансформуються в уміння і навички, забезпечуючи готовність. Найбільшим

стимулом реалізації компетентності є ціннісні орієнтири особистості. Реалізація компетенцій і компетентності має рефлексивний характер. Суб'єкт професійної діяльності оволодіває культурою рефлексії над набутими уміннями, навичками, процедурами, технологіями, методологіями.

Розглянуті вище підходи взаємодоповнюють один одного і надають можливість визначити **принципи** формування психологічної компетентності тифлопедагога, на основі яких укладено спецкурс «Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога».

1. Принцип зовнішньо-внутрішньої детермінації формування психологічної компетентності. Зовнішній вплив опосередковується через активність, специфічність та вибірковість як внутрішні властивості суб'єкта діяльності (К.А.Альбуханова, А.А.Деркач, С.Л.Рубінштейн). Рушійною силою розвитку компетентності виступає сама особистість, а провідними психологічними механізмами розвитку – саморегуляція та самоорганізація. Отже, процес вдосконалення особистості має подвійну детермінацію – внутрішню, що відграє вирішальне значення, та зовнішню. Продуктивність дій у складних ситуаціях самостійної професійної діяльності тифлопедагога забезпечується оптимумом зовнішньо-внутрішньої детермінації.

2. Принцип єдності психологічної компетентності і діяльності (В.І.Байденко, І.О. Зимня, О.І.Субетто, В.Д. Шадріков). Психологічна компетентність виникає, реалізовується і розвивається в діяльності студента: в процесі міжособистісного спілкування, навчання, в практичній професійній діяльності, в наслідок рефлексії і самоусвідомлення. У свою чергу психологічна компетентність впливає на діяльність тифлопедагога, проявляючись у виборі методів і засобів організації педагогічної взаємодії, специфіці професійного спілкування. Якщо педагогічна діяльність висуває вимоги, які перевищують наявний рівень психологічної компетентності, актуалізуються особистісні механізми її розвитку. Тобто, психологічна компетентність розвивається відповідно до вимог, які висуває педагогічна діяльність до суб'єкта діяльності. Оцінювати рівень психологічної

компетентності можна лише за результатами діяльності, оскільки в результатах зафіксована компетентність суб'єкта. Аналіз власної практичної діяльності з точки зору її продуктивності та ефективності надає тифлопедагогу підстави для визначення шляхів її оптимізації.

3. *Принцип цілісності.* Психологічна компетентність є цілісним системним утворенням особистості тифлопедагога, яке формується в період фахової підготовки, вдосконалюється і розвивається в процесі практичної професійної діяльності. Цілісність системи психологічної компетентності тифлопедагога забезпечується гармонійним розвитком її взаємопов'язаних структурних компонентів (когнітивного, конативно-технологічного, ціннісно-смыслового) та видів (інформаційно-гностичної, діагностично-корекційної, соціально-психологічної, аутопсихологічної компетентності).

4. *Принцип єдності потенційного й актуального* в реалізації психологічної компетентності. Одного разу сформована психологічна компетентність не зникає, а переходить з актуального у потенційний стан, стає інтелектуально-практично-духовним надбанням внутрішнього світу особистості (І.О. Зимня, М.Д.Ільзова, О.І.Субетто). Актуальними є компетентності (компетенції), які реалізуються суб'єктом в конкретній ситуації професійної діяльності. Потенційні компетентності існують як такі, що були раніше сформованими і реалізованими в діяльності, та стали внутрішніми якостями (знаннями, уміннями, способами дій, ставленнями).

5. *Принцип суб'єктності.* Провідну роль в процесах пізнання та навчання відіграє власна активність і діяльність студента. Суб'єктність у формуванні і розвитку психологічної компетентності тифлопедагога проявляється як здатність до постановки чи вибору мети, реалізація якої забезпечує досягнення оптимального результату професійної діяльності. Показниками суб'єктності в професійній діяльності тифлопедагога є готовність до планування дій, їх реалізації, поточної корекції; здатність приймати професійні рішення з опорою на власну систему цінностей, а не на зовнішні впливи; рефлексивна позиція по відношенню до власної навчально-

професійної діяльності, її результатів; самоконтроль, саморегуляція; спрямованість на розвиток професійно важливих якостей особистості.

6. *Принцип цінності особистості* (В.Рибалка). Зasadничою основою діяльності та психологічної компетентності тифлопедагога є визнання цінності особистості кожного з учасників професійної взаємодії (дитини з порушеннями зору, педагога, батьків).

7. *Принцип зв'язку психологічної компетентності і внутрішнього світу особистості*. Психологічна компетентність аксіологічна, вона відображає ментальний досвід особистості і рівень загальної культури (В.Д. Шадріков). Прийняття психологічної компетентності як цінності обумовлює мобілізацію внутрішніх ресурсів особистості тифлопедагога в процесі її формування.

Методи навчальної діяльності: *аналіз* літературних джерел з питань формування професійної та психологічної компетентності тифлопедагога; *інтерактивні лекції* використовуються з метою усвідомлення ключових понять змісту спецкурсу, узагальнення знань про психологічні особливості розвитку особистості в умовах зорової депривації; *творчо-пошукові завдання*, спрямовані на розвиток мотивації навчання студентів, актуалізацію творчого потенціалу, стимулювання прагнення до професійного саморозвитку; *дослідницькі завдання* сприяють формуванню навичок планування, реалізації та узагальнення матеріалів, отриманих в результаті психолого-педагогічного дослідження; *практичні завдання*, спрямовані на забезпечення мотиваційно-сміслової готовності і здатності студента-тифлопедагога до створення оптимальних умов для розвитку особистості дитини з порушеннями зору в умовах навчально-виховного процесу; *дискусії* сприяють формуванню навичок професійної комунікації; *питання для самоконтролю* обумовлюють свідоме засвоєння матеріалу спецкурсу, забезпечують поточну корекцію знань студентів.

Міждисциплінарні зв'язки. Матеріал спецкурсу має практичне значення в контексті забезпечення інтегративного зв'язку між навчальними

дисциплінами, що входять до плану підготовки тифлопедагога, сприяє формуванню загальної психологічної культури та компетентності студентів.

Зміст спецкурсу «Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога» має ґрунтовний зв'язок із знаннями та вміннями, одержаними при вивченні таких навчальних дисциплін: «Тифлопсихологія» (категоріальний апарат сучасної тифлопсихології, загальні і специфічні закономірності розвитку особистості дитини в умовах зорової депривації; поняття про дефект, компенсацію та корекцію при глибоких порушеннях зору; розвиток компенсаторних механізмів аналітико-синтетичної діяльності мислення та мовлення у дітей з порушеннями зору); «Тифлопедагогіка» (врахування особливостей психофізичного розвитку дітей з порушеннями зору у навчально-виховному процесі); «Вікова та педагогічна тифлопсихологія» (механізми компенсації сліпоти на різних вікових етапах; вікова динаміка розвитку діяльності при глибоких порушеннях зору; особливості психічного розвитку дошкільників з порушеннями зору; особливості пізнавальної діяльності дітей шкільного віку в умовах зорової депривації; психологічні особливості дорослих сліпих; психологія виховання дітей з порушеннями зору в умовах спеціальних навчальних закладів та сім'ї); «Спеціальні методики навчання дітей з глибокими порушеннями зору» (психологічні основи реалізації індивідуального та диференційованого підходу в процесі навчання дітей з порушеннями зору); «Соціальна тифлопсихологія» (особливості застосування загальнопсихологічних та спеціальних методів дослідження у соціальній тифлопсихології; особливості міжособистісної та міжгрупової взаємодії осіб з порушеннями зору в різних видах діяльності; соціально-психологічні особливості становлення і розвитку особистості з порушеннями зору в процесі різних форм соціалізації; особливості педагогічного спілкування з дітьми, які мають порушення зору); «Загальна та спеціальна психодіагностика психічного розвитку» (методологічні принципи психодіагностики порушень розвитку у дітей, класифікація психодіагностичних методик, особливості психолого-

педагогічного вивчення дітей різного віку, методів діагностики пізнавальних процесів та розвитку особистості при порушеннях зору); «Основи психотренінгу осіб з порушеннями зору» (особливості психосоціального розвитку осіб з порушеннями зору та його корекції засобами психологічного тренінгу; специфічні особливості реалізації групових методів психологічної роботи з широкою категорією осіб, які мають порушення зору); «Організація психологічної служби в спеціальних установах» (теоретико-методологічні засади організації психологічної служби в спеціальних установах для осіб з порушеннями зору; уявлення про організацію та здійснення психолого-педагогічного супроводу осіб з порушеннями зору; особливості роботи з інвалідами по зору різних вікових категорій, залежно від стану зору та часу його втрати; особливості надання психологічної допомоги дітям з порушеннями зору та їхнім батькам).

ОРІЄНТОВНИЙ ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

Програма спецкурсу «Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога» розрахована на 108 годин (3 кредити ЄКТС), з яких 30 аудиторних годин (22 лекційних години, 8 годин індивідуальної роботи). На самостійну роботу студентів відведено 78 години.

Тижнєве навантаження – 3 години на тиждень.

Форма контролю – екзамен у 10-му семестрі.

№	Назви модулів і тем	Кількість годин				
		Всього	Аудиторних	Аудиторні години		Самостійна робота
				Лекції	Індивідуальна робота	
Модуль 1. ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТИФЛОПЕДАГОГА: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА						
1.1.	Психологічна компетентність як інтегрована якість особистості	10	2	2		8
1.2.	Структура психологічної компетентності тифлопедагога	12	4	2	2	8
1.3.	Функції психологічної компетентності тифлопедагога	10	2	2		8
1.4.	Види психологічної компетентності тифлопедагога	14	4	2	2	10
1.5.	Психологічні механізми формування психологічної компетентності	10	2	2		8
Модуль 2. ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТИФЛОПЕДАГОГА						
2.1.	Напрями формування та розвитку психологічної компетентності тифлопедагога	16	6	4	2	10
2.2.	Етапи та рівні розвитку психологічної компетентності тифлопедагога	10	2	2		8
2.3.	Засоби психолого-педагогічного розвитку психологічної компетентності	16	6	4	2	10
2.4.	Вимоги до результатів професійної підготовки тифлопедагога	10	2	2		8
	Всього	108	30	22	8	78

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ЗА МОДУЛЯМИ І ТЕМАМИ

Модуль 1. ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТИФЛОПЕДАГОГА: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА

Тема 1.1. Психологічна компетентність як інтегративна якість особистості. «Компетентність» і «компетенція» як професійно-особистісні феномени. Психолого-практичний, лінгвопсихологічний та педагогічний напрями дослідження компетентності. Взаємозв'язок понять «психологічна культура», «психологічна готовність» та «психологічна компетентність». Сутність поняття «психологічна компетентність тифлопедагога». Аксіосфера особистості як джерело розвитку та рушійна сила формування психологічної компетентності. Професійна самосвідомість тифлопедагога як системотвірна ланка формування психологічної компетентності.

Тема 1.2. Структура психологічної компетентності тифлопедагога. *Когнітивний* компонент психологічної компетентності тифлопедагога: фахові психологічні знаннями, які забезпечують ефективне вирішення професійних задач; готовність до вдосконалення та підвищення освітнього рівня; здатність використовувати сучасні інформаційні системи. Критерії та показники сформованості знань. *Конативно-технологічний* компонент – психологічні уміння, навички, досвід професійної діяльності, способи й алгоритми виконання дій у ситуаціях професійної взаємодії з дітьми, які мають порушення зору. Критерії конативно-технологічного компонента: характер прийняття професійних рішень; якість результатів, здатність до їх критичної оцінки; суб'єктність навчально-професійної діяльності. *Ціннісно-смысловий* компонент психологічної компетентності як основа професійного саморозвитку тифлопедагога. Критерії ціннісно-смыслового компонента: сформованість мотивації до розвитку і вдосконалення професійної психологічної компетентності; сформованість професійно значущих якостей

особистості тифлопедагога. Взаємозв'язок та взаємозалежність компонентів психологічної компетентності тифлопедагога.

Тема 1.3. Функції психологічної компетентності тифлопедагога.

Рефлексивна функція психологічної компетентності, її сутність та значення. Ракурси реалізації рефлексивної функції психологічної компетентності в професійній діяльності тифлопедагога: особистісний (усвідомлення свого професійного «Я»), предметно-функціональний (усвідомлення та аналіз власної професійної діяльності), інтерактивний (усвідомлення своїх професійних дій через інших людей). *Пізнавальна* функція психологічної компетентності тифлопедагога, специфіка психологічного пізнання. Прийняття педагогічних рішень як центральний етап процесу переробки професійної інформації. Рівні прийняття рішень суб'єктом педагогічної діяльності. *Конструктивна* функція психологічної компетентності тифлопедагога (моделювання власної навчальної та професійної діяльності, прогнозування власного професійного розвитку та розвитку дітей з порушеннями зору, планування навчально-професійної діяльності).

Тема 1.4. Види психологічної компетентності тифлопедагога.

Інформаційно-гностична компетентність тифлопедагога як цілісна система знань про психологічні особливості навчання і виховання дітей з порушеннями зору; комплекс відповідних процесуальних складових (пізнавальних, аналітичних, прогностичних, оцінних, організаційних та інших умінь); система ціннісно-смыслових орієнтацій особистості у професійній діяльності. *Діагностично-корекційна* компетентність тифлопедагога. Визначення потенційних можливостей дитини з порушеннями зору. Створення умов для актуалізації компенсаторних механізмів психіки дитини. Використання адекватних засобів виявлення відхилень у розвитку дитини з порушеннями зору. Здійснення системного корекційно-компенсаторного впливу на психічний розвиток дитини з порушеннями зору. *Соціально-психологічна* компетентність тифлопедагога. Система психологічних знань про особливості перцептивної, комунікативної

та інтерактивної діяльності суб'єктів навчально-виховного процесу. Професійні навички встановлення і підтримання контакту з учасниками педагогічної взаємодії. Використання тифлопедагогом вербальних та невербальних засобів спілкування, здатність розвивати міжособистісні зв'язки. Спілкування з особами, які мають порушення зору, на засадах партнерської («суб'єкт - суб'єктної») взаємодії. *Аутопсихологічна* компетентність тифлопедагога. Усвідомлення професійної Я-концепції, індивідуальної стратегії професійного розвитку. Використання власних психічних ресурсів з метою професійного саморозвитку, самовдосконалення, самокорекції.

Тема 1.5. Психологічні механізми формування психологічної компетентності. Рефлексія професійного розвитку. Методи розвитку рефлексивної культури тифлопедагога. Захисні механізми психіки. Самореалізація тифлопедагога в професійній діяльності. Саморегуляція психічних станів. Інтеріоризація – екстеріоризація. Професійна ідентифікація тифлопедагога. Професійна соціалізація.

Модуль 2. ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ТИФЛОПЕДАГОГА

Тема 2.1. Напрями формування та розвитку психологічної компетентності тифлопедагога. Становлення суб'єкта навчально-професійної діяльності. Підвищення рівня усвідомлення специфіки професійної діяльності. Професійний саморозвиток, самопізнання, самокорекція. Розвиток навичок професійної взаємодії з інвалідами по зору. Інформаційно-методичне забезпечення навчально-професійної діяльності. Практична спрямованість навчання як провідний напрям формування психологічної компетентності тифлопедагога.

Тема 2.2. Етапи та рівні розвитку психологічної компетентності тифлопедагога. *Підготовчо-адаптаційний етап (1-2 курс).* Орієнтація в психологічних основах професії тифлопедагога, опанування базового

професійно-понятійного апарата, усвідомлення та прийняття психологічних вимог і обмежень професійної діяльності, набуття загальних та спеціальних психологічних знань, умінь, навичок; засвоєння стереотипів професійної діяльності. *Основний етап (2-3 курс)*. Розв'язання навчально-виробничих задач практичного змісту, усвідомлення власних професійних можливостей щодо продуктивного вирішення фахових завдань. *Конструктивно-творчий етап (3-4-5 курс)*. Професіоналізація психологічних компетенцій (спрямованість на вирішення професійних задач), актуалізація творчого і професійного потенціалу особистості, розвиток здатності до організації і планування професійної діяльності, її аналізу, оцінки і корекції, з'ясування проблем у професійній діяльності, визначення шляхів їх подолання. Рівні розвитку психологічної компетентності (низький, середній високий). Динаміка розвитку психологічної компетентності тифлопедагога у процесі професійної підготовки і подальшої трудової діяльності.

Тема 2.3. Засоби психолого-педагогічного розвитку психологічної компетентності. Психолого-педагогічна *діагностика* навчально-професійної діяльності студентів-тифлопедагогів, експериментальне *дослідження* рівнів сформованості психологічної компетентності. Індивідуальний психологічний супровід студентів у процесі професійної підготовки (*консультування*). *Тренінг професійних* психологічних навичок (самопізнання, діагностики, професійної рефлексії, міжособистісної взаємодії у професійному середовищі та ін.). Психотренінгові вправи з розвитку структурних компонентів психологічної компетентності тифлопедагога. *Виробнича практика*. Дослідження особистості дитини з порушеннями зору в умовах спеціального та інклюзивного навчального закладу (пізнавальна активність, навчальні інтереси, особистісна тривожність, афективні стани, ставлення до свого дефекту, особливості Я-образу дитини з порушеннями зору, дезадаптивні прояви поведінки). Психолого-педагогічна характеристика учня. Психологічний аналіз уроку (організація уваги, мислення учнів, організація педагогічного спілкування на уроці). Дослідження міжособистісних

стосунків дітей з порушеннями зору. Соціальні установки осіб з порушеннями зору, їх формування та корекція. Труднощі процесу міжособистісної взаємодії в умовах зорової деривації. Особливості комунікативної діяльності дітей з порушеннями зору. Рефлексія власної педагогічної діяльності. Самоаналіз власного стилю педагогічного спілкування в роботі з дітьми, які мають порушення зору. Форми організації роботи з формування психологічної компетентності тифлопедагога.

Тема 2.4. Вимоги до результатів професійної підготовки тифлопедагога. Нормативні засади підготовки фахівця-тифлопедагога. Критерії сформованості психологічної компетентності тифлопедагога (когнітивний, мотиваційний, особистісний, діяльнісний, рефлексивний, критерій суб'єктності). Методи експериментального дослідження сформованості психологічної компетентності та інтерпретація результатів (кваліметрія, феноменологія).

ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ І ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Завдання і запитання для самоконтролю

1. В чому полягає сутність психологічної компетентності тифлопедагога?
2. Поясніть співвідношення понять «психологічна компетентність» та «психологічна культура».
3. Обґрунтуйте значення професійної самосвідомості у розвитку психологічної компетентності тифлопедагога.
4. Охарактеризуйте когнітивний компонент психологічної компетентності тифлопедагога. Самостійно оцініть актуальний рівень розвитку когнітивного компонента в структурі власної психологічної компетентності.
5. Проаналізуйте, які вміння, навички, досвід професійної діяльності, способи й алгоритми виконання професійних дій Ви набули під час навчання.
6. Визначте власні мотиви розвитку і вдосконалення професійної психологічної компетентності.
7. Які професійно значущі якості особистості тифлопедагога є характерними для Вас?
8. Поясніть, як реалізовується рефлексивна функція психологічної компетентності у Вашій навчально-професійній діяльності.
9. Який з рівнів прийняття педагогічних рішень є для Вас найбільш характерним? Обґрунтуйте відповідь конкретними прикладами з практичного досвіду.
10. Надайте прогноз власного професійного розвитку на найближчу і подальшу перспективу.
11. Охарактеризуйте власну інформаційно-гностичну компетентність у сфері професійної діяльності.
12. Які уміння та навички обумовлюють Вашу діагностично-корекційну компетентність?

13. Які знання, уміння та навички допомагають Вам організовувати «суб'єкт - суб'єкту» взаємодію з особами, які мають порушення зору?
14. Укладіть план професійного саморозвитку на найближчий рік.
15. Які прийоми саморозвитку, самовдосконалення, самокорекції навчально-професійної діяльності Ви практично використовуєте?
16. Які захисні механізми психіки Вам відомі? Як вони проявляються у Вашій навчально-професійної діяльності?
17. Які прийоми саморефлексії Ви використовуєте?
18. Як реалізуються процеси інтеріоризації/екстеріоризації у навчальній і професійній діяльності тифлопедагога?
19. Охарактеризуйте власну професійну ідентичність.
20. Розкрийте поняття «професійна соціалізація».

Творчо-пошукові завдання

1. Розробіть програму для вивчення самооцінки дитини з порушеннями зору.
2. Запропонуйте ефективні форми і прийоми організації уваги дітей з порушеннями зору на уроці.
3. Охарактеризуйте відомі вам форми і прийоми стимулювання пізнавального інтересу дітей з порушеннями зору на різних етапах уроку. Наведіть приклади.
4. Сформулюйте варіанти висловлювань тифлопедагога, за допомогою яких він:
  - виражає задоволення діяльністю дитини,
  - звертається до думки учня,
  - висловлює незадоволення,
  - акцентує увагу дітей,
  - надає вказівки,
  - реалізовує дисциплінуючий вплив.

5. Охарактеризуйте засоби корекції мовленнєвого розвитку дітей з порушеннями зору.
6. Підберіть комплекс вправ з розвитку сприймання у дітей з порушеннями зору.
7. Підберіть комплекс вправ з розвитку дрібної моторики та зоро-рухової координації у дітей з порушеннями зору.
8. Підберіть комплекс вправ з корекції і розвитку мислення у дітей з порушеннями зору.
9. Підберіть комплекс вправ з корекції та розвитку пам'яті дітей з порушеннями зору.
10. Які вправи з розвитку саморегуляції поведінки ви практично застосовуєте. Поясніть їх значення.

Теми доповідей та рефератів

1. Особливості фізичного Я-образу дітей з порушеннями зору.
2. Специфічні особливості самооцінки в осіб з порушеннями зору.
3. Життєві позиції осіб, які втратили зір у дорослому віці.
4. Типи ставлення осіб з порушеннями зору до свого дефекту.
5. Установки студентів-інвалідів по зору на соціально-психологічну адаптацію.
6. Напрями навчання навичкам спілкування сліпих учнів середніх класів.
7. Корекція немовленнєвих засобів спілкування у дошкільників з порушеннями зору.
8. Труднощі процесу міжособистісної взаємодії в умовах зорової депривації.
9. Комунікативна культура особистості в умовах зорової депривації.
10. Рівні емоційної та соціальної адаптації осіб з порушеннями зору.
11. Деадаптивні прояви поведінки дітей з порушеннями зору.

Для діагностики успішності навчання при вивченні спецкурсу «Розвиток психологічної компетентності тифлопедагога» застосовуються: комплекс формалізованих тестових завдань; навчальні ситуативні задачі; поточні контрольні роботи; екзаменаційні питання (білети).

Критерії оцінювання знань студентів. Оцінювання знань студентів на екзамені здійснюється з врахуванням:

- **якості теоретичних знань** (системність, повнота, глибина, дієвість) про зміст, структуру, види, етапи та рівні розвитку психологічної компетентності тифлопедагога;

- **рівня сформованості вмінь та навичок** обирати оптимальні психологічно обґрунтовані засоби навчально-виховного впливу з врахування психологічних особливостей осіб з порушеннями зору; забезпечувати корекційно-компенсаторну спрямованість начального процесу; здійснювати психологічний аналіз складних педагогічних ситуацій та знаходити практичні шляхи керування ними;

- **рівня оволодіння досвідом** творчої діяльності з планування та проведення психолого-педагогічних досліджень, розробки рекомендацій для проведення корекційно-розвиткової роботи з дітьми, які мають порушення зору.

Форма підсумкового контролю успішності студентів – *екзамен* у 10-му семестрі. На екзамені знання студентів оцінюються за 100-бальною шкалою:

За шкалою			Визначення
національною	бально-рейтинговою	ECTS	
5 (відмінно)	90-100	A	Відмінно – ставиться за умови, якщо студент володіє системою науково-теоретичних понять в межах, визначених програмою даного навчального курсу. Повністю розкриває наукові положення щодо формування психологічної компетентності тифлопедагога. Відповідь логічна, послідовна, аргументована посиланням на наукові тифлопсихологічні джерела, проілюстрована прикладами з власного практичного досвіду. Студент вміє творчо застосовувати психологічні

			знання у вирішенні проблемних педагогічних ситуацій, повністю виконав практичне завдання, надає обґрунтовані відповіді на ускладнені запитання.
4 (добре)	80-89	B	Дуже добре – ставиться за умови, якщо студент самостійно володіє навчальним матеріалом курсу; обґрунтовано доводить власну думку, відповідь ілюструє прикладами, відомими з тифлологічної літератури та з власного практичного досвіду професійної взаємодії з дітьми, які мають порушеннями зору; за допомогою викладача може дати відповідь на ускладнені запитання. Допускає деякі неточності, що суттєво не впливають на розкриття змісту питання. Студент демонструє знання літературних першоджерел, правильно відповідає на додаткові запитання. Під час відповіді дотримується логічної послідовності викладу думок; при виконанні практичного завдання допускає незначні помилки.
	70-79	C	Добре – ставиться за умови, якщо студент виявив належні знання програмового матеріалу, вміє зіставляти, систематизувати, узагальнювати інформацію з незначною допомогою викладача, надає правильні відповіді на додаткові запитання. Студент ознайомлений з більшістю літературних джерел. Правильно орієнтується у виконанні завдань практичного характеру. Відповідь на питання буде логічно, часто звертається до власного практичного досвіду, однак відчуває певні труднощі конкретизації окремих теоретичних положень.
3 (задовільно)	65-69	D	Задовільно – ставиться за умови, якщо студент виявив знання лише основних теоретичних положень з кожного питання. В цілому, він справився з усіма теоретичними завданнями, але не виявив у відповідях творчого підходу, допустив неточності в процесі виконання завдань практичного характеру орієнтувався невпевнено. Студент достатньо обізнаний з літературними джерелами. Відповіді на додаткові запитання були неповними або неточними.
	60-64	E	Достатньо – ставиться за умови, якщо студент виявив поверхневі знання основних теоретичних положень, з помилками розкриває окремі поняття, відповідь побудована на основі репродуктивного відтворення вивченого матеріалу і носить фрагментарний характер викладу. У практичному завданні допускає неточності та помилки, які

			засвідчують досить низький рівень знань, вмінь та навичок. Студент поверхово обізнаний зі спеціальною літературою. Вибірково дає відповіді на додаткові запитання.
2 (незадовільно)	35-59	FX	Незадовільно – ставиться за умови, якщо студент виявив прогалини у знаннях основного матеріалу з усіх питань, допустив грубі помилки під час відповідей на кожне питання. Студент не орієнтується в теоретичних положеннях, не виявляє належної міри самостійності в їх розумінні. Практичне завдання виконано з помилками, котрі свідчать про слабкі знання, уміння та практичні навички. Студент погано обізнаний зі спеціальною літературою. На додаткові запитання не може дати відповіді.
	0-34	F	Незадовільно , з обов'язковим повторним курсом - ставиться за умови, якщо студент не розкрив основний зміст усіх питань, не справився з практичним завданням. Студент зовсім необізнаний з теоретичними і практичними аспектами психологічної підготовки тифлопедагога, та її реалізації в роботі з дітьми, які мають порушеннями зору.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ЕКЗАМЕНАЦІЙНИХ ПИТАНЬ

1. Психологічна компетентність тифлопедагога та її значення в професійній діяльності.
2. Компетенція як модель ефективної поведінки фахівця в процесі вирішення практичних задач.
3. Загальна структура професійної психологічної компетентності.
4. Професійна самосвідомість тифлопедагога як системотвірна ланка формування психологічної компетентності.
5. Аксіосфера особистості як джерело розвитку та рушійна сила формування психологічної компетентності.
6. Охарактеризуйте когнітивний компонент психологічної компетентності тифлопедагога.
7. Охарактеризуйте конативно-технологічний компонент психологічної компетентності тифлопедагога.
8. Охарактеризуйте ціннісно-смісловий компонент психологічної компетентності тифлопедагога.
9. Рефлексивна функція психологічної компетентності, її сутність та значення.
10. Пізнавальна функція психологічної компетентності тифлопедагога, специфіка психологічного пізнання.
11. Конструктивна функція психологічної компетентності тифлопедагога.
12. Характеристика соціально-психологічної компетентності тифлопедагога.
13. Характеристика аутопсихологічної компетентності тифлопедагога.
14. Характеристика діагностично-корекційної компетентності тифлопедагога.

15. Характеристика інформаційно-гностичної компетентності тифлопедагога.
16. Охарактеризуйте підготовчо-адаптаційний етап розвитку психологічної компетентності тифлопедагога.
17. Розкрийте специфіку основного етапу розвитку психологічної компетентності тифлопедагога.
18. Конструктивно-творчий етап розвитку психологічної компетентності тифлопедагога.
19. Динаміка розвитку психологічної компетентності тифлопедагога у процесі професійної підготовки і подальшої трудової діяльності.
20. Охарактеризуйте рівні розвитку психологічної компетентності тифлопедагога.
21. Методи експериментального дослідження сформованості психологічної компетентності та інтерпретація результатів (кваліметрія, феноменологія).
22. Теоретико-методологічні підходи до психологічної підготовки тифлопедагога.
23. Психологічні механізми формування психологічної компетентності.
24. Система засобів формування психологічної компетентності тифлопедагога.
25. Напрями формування та розвитку психологічної компетентності тифлопедагога.
26. Психолого-педагогічна діагностика навчально-професійної діяльності студентів-тифлопедагогів.
27. Індивідуальний психологічний супровід студентів у процесі професійної підготовки.
28. Тренінг професійних психологічних навичок.
29. Форми організації роботи з формування психологічної компетентності тифлопедагога.

30. Дослідження особистості дитини з порушеннями зору в умовах спеціального та інклюзивного навчального закладу.
31. Зміст психолого-педагогічної характеристика учня.
32. Психологічний аналіз уроку.
33. Дослідження міжособистісних стосунків дітей з порушеннями зору.
34. Рефлексія власної педагогічної діяльності.
35. Самоаналіз власного стилю педагогічного спілкування в роботі з дітьми, які мають порушення зору.
36. Тренінг з формування психологічної компетентності тифлопедагога.
37. Значення педагогічної практики у формуванні психологічної компетентності тифлопедагога.
38. Нормативні засади підготовки фахівця-тифлопедагога.
39. Критерії сформованості психологічної компетентності тифлопедагога (когнітивний, мотиваційний, особистісний, діяльнісний, рефлексивний, критерій суб'єктності).
40. Інформаційно-методичне забезпечення навчально-професійної діяльності тифлопедагога.

ІНФОРМАЦІЙНІ ДЖЕРЕЛА ДЛЯ ВИВЧЕННЯ КУРСУ

1. Байденко В. И. Выявление состава компетенций выпускников вузов как необходимый этап проектирования ГОС ВПО нового поколения : метод. пособ. / Валентин Иванович Байденко. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.
2. Гура О. І. Теоретико-методологічні основи формування психолого-педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу в умовах магістратури : Автореф. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Класичний приватний університет – Запоріжжя, 2008. – 40 с.
3. Деркач А. А. Методологические составляющие состояния психологической готовности к деятельности / Анатолий Алексеевич Деркач. // Акмеология. – 2012. - №3 (43). – С. 10 – 19.
4. Деркач А. А., Зазыкин В. Г. Акмеология : учебн. пособ. / Анатолий Алексеевич Деркач, Владимир Георгиевич Зазыкин. – СПб. : Питер, 2003. – 256 с.
5. Добровольська Л. П. Фаховий відбір абітурієнтів педагогічного вузу : автореф. дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – Запоріжжя, 2001. – 20 с.
6. Зимняя И. А. Компетенция – компетентность: субъектная трансформация / Ирина Алексеевна Зимняя // Акмеология. – 2010. – №2. – С. 47 – 51.
7. Общая культура человека в системе требований государственного образовательного стандарта / И. А. Зимняя, Б. Н. Боденко, Т. А. Кривченко, Н. А. Морозова. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 1999. – 67 с.
8. Ильязова М. Д. О структуре компетности будущего специалиста / Марьям Даниловна Ильязова // Знание. Понимание. Умение. – 2008. – №1. – С. 67 – 71.

9. Колмогорова Л. С., Холодкова О. Г. Особенности становления психологической культуры младших школьников / Людмила Степановна Колмогорова, Ольга Геннадьевна Холодкова // Вопросы психологии. - 2001. - № 1 – С 47 – 57.

10. Литвак А.Г. Психология слепых и слабовидящих : Учебное пособие для студентов высших педагогических учебных заведений. / Алексей Григорьевич Литвак. – СПб. : КАРО, 2006. – 336 с.

11. Миронова С. П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту : монограф. / Світлана Петрівна Миронова. – Кам'янець-Подільський : Абетка НОВА, 2007. – 304 с

12. Никулина И. В. Психологическая компетентность преподавателя высшей школы / Ирина Вячеславовна Никулина // Вестник СамГУ. – 2011. – №1/2 (82). – С. 192 – 195.

13. Паламар О. М. Види психологічної компетентності тифлопедагога // Актуальні проблеми психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України. – К. : Видавництво «Фенікс», 2014. Том XII. Психологія творчості – Випуск 19. – С. 77 – 85.

14. Паламар О. М., Гребенюк Т. М. Основи психотренінгу осіб з порушеннями зору : опорний конспект. Навч. посіб. / Олена Михайлівна Паламар, Тетяна Миколаївна Гребенюк. – К., 2010. – 186 с.

15. Паламар О. М. Методологічні орієнтири дослідження психологічної компетентності тифлопедагога // Проблеми сучасної психології : Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України / за наук. ред. С.Д.Максименка, Л.А.Онуфрієвої. – Вип. 28. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. – С. 417 – 430.

16. Паламар О. М. Психологічна компетентність тифлопедагога: сутність поняття та структура // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та психологія. 36.

Наукових праць. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова. – 2014. - №26 – С. 372 – 377.

17. Полуніна О. В. Психологічна компетентність викладача вищого педагогічного навчального закладу як чинник успішності управління процесом учіння студентів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Інститут психології імені Г. С. Костюка АПН України. – К., 2004. – 16 с.

18. Психологічне забезпечення готовності студентів до педагогічної діяльності: монограф. / [за ред. О. М. Кокуна] – К.: Педагогічна думка, 2008. – 296 с.

19. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализации /Джон Равен ; [пер. с англ.] – М. : Когнито-Центр, 2002. – 396 с.

20. Семикин В. В. Психологическая культура в образовании человека : монограф. / Виктор Васильевич Семикин. – СПб. : Издательство «Союз», 2002. – 155с.

21. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Хохліна О.П. Психологія розумово відсталості дитини : Підручник. / Віктор Миколайович Синьов, Марія Петрівна Матвєєва, Олена Петрівна Хохліна. – К. : Знання, 2008. – 358 с.

22. Синьова Є. П. Особливості розвитку і виховання особистості при глибоких порушеннях зору : Монограф. / Євгенія Павлівна Синьова. – К. : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. – 442 с.

23. Синьова Є. П. Тифлопсихологія : Підручник / Євгенія Павлівна Синьова. – К. : Знання, 2008. – 365 с. – (Вища освіта ХХІ століття).

24. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / Виталий Александрович Сластенин. – М. : Просвещение, 1976. – 150 с.

25. Спенсер Л. М., Спенсер С. М. Компетенции на работе / Лайл Спенсер, Сайн Спенсер. – М. : НІРРО, 2005. – 384 с.

26. Субетто А. И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / Александр Иванович

Субетто. – М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2006. – 72 с.

27. Татур Ю. Г. Высшее образование: методология и опыт проектирования / Юрий Геннадиевич Татур. – М. : Логос, Университетская книга, 2006. – 153 с.

28. Хуторской А. В. Дидактическая эвристика : теория и технология креативного обучения / Андрей Викторович Хуторской. – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 415 с.

Підписано до друку 03.02.2015 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times.
Наклад 100 прим. Зам. № 017
Віддруковано з оригіналів.

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26.